

УДК 141.7:930.1(045)

М. В. Лукашенко
аспірант
Гуманітарного інституту
Національного авіаційного університету,
практичний психолог
Вінницького медичного коледжу імені академіка Д. К. Заболотного

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТРАНСФОРМАЦІЙ СОЦІАЛЬНОСТІ Й ЦІННОСТЕЙ

Актуальність дослідження проблеми взаємозв'язку між трансформаціями суспільних цінностей і соціальності зумовлюється гострою проблемою кризи останньої. Дослідження теми кризи соціальності є однією з пріоритетних для сучасного індивідуалізованого суспільства в контексті оголошеного «кінця соціального». До сьогодні соціальність описувалась як умова життєдіяльності людини, як основа інтегрування, існування суспільства. У сучасних філософських рецепціях це твердження перестало бути однозначним. Зміни соціальності, її форми є новим викликом, а ключ до його розуміння пов'язаний із цінностями, нормами й етикою.

У сучасній філософській літературі приділено достатньо уваги аналізу взаємозв'язку економічних, політичних, культурних чинників, ціннісних, морально-етичних трансформацій (К.-О. Апель, А. Бадью, З. Бауман, Ю. Габермас, Е. Гідденс, Р. Інглхарт, Г. Стендінг, Ч. Тейлор, Ф.А. Хайєк, М. Енафф та ін.). У роботах філософів відображалися окремі аспекти зв'язку між трансформаціями соціальності й цінностей.

Мета статті – порівняти й узагальнити особливості домінуючих цінностей та історичних властивостей соціальності, різні уявлення, концепції щодо їх зв'язку та взаємовпливу. Ураховуючи, що більш показовим та інформативним є не конкретний партикулярний опис сучасних соціальності й цінностей, а динаміка їх змін, у статті розглядаються домінуючі, модерні та сьогоденні трансформації, що дасть можливість системно розглянути цю проблему.

Від новочасності, зокрема з того часу, відколи Р. Декарт поділив світ на психічний (*res cogitans*) і матеріальний (*res extensa*), соціальність залишилась поза полем суто філософських медитацій, адже вона не належить ані світу речей, ані світу психологічних феноменів. Аксиома Е. Дюркгейма щодо пояснення соціального соціальним легітимізує вивчення соціальності, а М. Вебер і Г. Зіммель протиставляють картезіанській дуальності світ смислів, який, за Г. Ріккертом, розташований між світом цінностей і світом буття і якому належить соціальність, соціальні смисли [9, с. 10]. Актуальна криза соціальності допитує про істини та їх народження на перетині цих світів.

Подолання соціальних криз і кризи соціальності багато в чому залежить від накидання смислів на події та їх узгодження із «загальнолюдськими», «спільнотними», індивідуальними цінностями. Сучасні філософи (К.-О. Апель, В. Гьосле, Р. Інглхарт, Дж. Роулз, Ч. Тейлор, Е. Тугендгат, В. Лях, Л. Ситніченко та ін.), які описують аксіологічний дискурс, звертають свій погляд на спільнотно-суспільний контекст ціннісних змін. Моральні чуття мають інтерсуб'єктивний характер і втрачають свій сенс, коли члени моральної спільноти не впевнені, що їх поділяють [8]. У результаті лінгвістично-герменевтично-прагматичного повороту, на думку К.-О. Апеля, усвідомлюється фактичне апіорі передумови розуміння та цінностей, що базується на належності до певної традиції культурної та мовної спільноти [2, с. 373].

Проте історія знає приклад звільнення істини від впливу спільнот та опори на історію, коли формування нових цінностей проходить в умовах суб'єкта без ідентичності, це, на думку А. Бадью, проповідь християнських цінностей апостолом Павлом [3]. Що спільного та що відмінного між сучасними трансформаціями цінностей, кризою соціально-

сті й попередніми випадками нових смислових, аксіологічних народжень, форм соціальності?

Ретроспективно розглянемо сучасну соціальність у контексті динамічних змін дискурсів смислів і цінностей у процесі формування модерної культури та етичної спільноти. Революційні зміни цінностей і соціальності відображені в багатьох філософських працях і пов'язують із першими «модерними» змінами до власне модерного періоду (А. Бадью, Ю. Габермас, А. Баумейстер, В. Шамрай) – виникнення християнства. І хоча, говорячи про історичний період початку нашої ери, ми не можемо виділити соціальність у сучасному розумінні цього поняття, можна простежити певні закономірності щодо до-соціальності й цінностей. По-перше, сформувався зв'язок між висловлюванням про суб'єкт і допитуванням про закон, як узагальнив А. Бадью, вивчення закону може структурувати суб'єкт, позбавлений ідентичності та прив'язаний до події [3]. По-друге, існує зв'язок між цінностями, культурою, яка забезпечує легітимність закону, політичною й економічною системами суспільства. Системи цінностей, морально-етичний порядок забезпечують культурну основу для лояльного ставлення до певного економічно-політичного порядку, визначають напрям соціальних перетворень і водночас цінності самі формуються під впливом останніх [4]. Дві подібні позиції описують сингулярний і міжгенераційний шляхи змін цінностей і соціальності.

У першому – в умовах події, яка спричинила виривання коренів і втрату або звільнення від ідентичності. Окрім згаданого вище історичної події, можна знайти ще схожі випадки. Наприклад, під час однієї із соціальних криз, яку З. Бауман назвав першою індивідуалізацією-з-дерегуляцією, подія відгородження спричинила втрату як місця проживання, так і частково ідентичності (вже не селяни, не землероби, але й не робітники). Це потягло за собою зміну цінностей, економічної, політичної системи, створило революційну ситуацію.

Для другого шляху характерна міжгенераційна зміна цінностей, тобто протягом кількох поколінь. Так, подія справляє найбільший вплив на зміну цінностей генерації людей, дорослішання яких припало на цей час. Юнацтво закарбовує нові базові цінності, а найбільшого розповсюдження та суспільного визнання вони отримують тоді, коли ця генерація приходить до влади, посідає впливові місця, тобто досягає піку своєї працездатності й реалізації. Тому стан соціально-економічного середовища не безпосередньо співвідноситься із ціннісними пріоритетами.

Сьогодні більшість дослідників говорять про кризу ідентичності, що є симптомом кризи соціальності, і сучасна людина знову може стати суб'єктом без ідентичності. Проте ця ситуація спричинена не подією, а процесом, який пов'язаний із виникненням нового класу – прекаріату.

Простежимо історичні трансформації, частиною яких є й сучасна криза соціальності. Детермінуючим періодом, на якому варто більше зупинитися в рамках аналізу та у зв'язку з яким потрібно описати зв'язки між змінами соціальності й системами цінностей у межах між кількома біфуркаційними точками змін суспільства, є Новий час. Приблизно з XVII ст. почались новочасні зміни суспільства та соціальності, проте повна поетапна революційно-еволюційна зміна модерного суспільства реалізувалась на початку XX ст., в тому ж столітті зазнала наступних кардинальних уже по-

стмодерних трансформацій. Постійна плинність модерну пов'язана з його реакційністю щодо минулого, а чим далі в часі рухався модерн, тим більше він вступав у суперечки із самим собою та з минулим, наближуючись то до зрілості, то до кризи.

Особливості домодерних суспільств були неодноразово описані як дослідниками часів фундації соціології (М. Вебер, Г. Зіммель, К. Маркс, Ф. Тьоніс), так і сучасними соціальними філософами (Б. Андерсон, Р. Каюа, Ж. Липовецькі, Ч. Тейлор та ін.). З одного боку, це ієрархічна структура, вертикальний вимір якої вкорінений у вищому часі, для якої характерна становість і непрямий доступ, а з іншого – мережевість, зв'язковість у спільнотах, де всі знають один одного й підтверджують там свою ідентичність. Цінності аграрного суспільства базуються на релігійних нормах, традиціях, обов'язках перед спільнотою, які заперечували соціальну мобільність.

Проте не всі релігійні цінності обов'язково пов'язані з домодерним суспільством. Так, зокрема, соціальний аспект релігійних цінностей, пов'язаний із соборністю, кафедральністю Церкви, з її соціальним служінням. Соборністю у Східному християнстві є певною містичною парадигмою колективного життя людей. Феномен соборності має як вертикальний, так і горизонтальний виміри. Сенсом останнього, на думку І. Вишенського, І. Киреевського, В. Соловйова, С. Франка, О. Хом'якова та ін., є «пронизування» суспільного буття, виконання функції корелята, зразка соціальної поведінки християн. Як справедливо зауважує Н. Іщук, цінностями й передумовами створення соборного суспільства є співзвучність свободи та єднання в досконалому добрі на основі загальної любові до спільних абсолютних цінностей, таких як любов до цілісності, до Церкви, народу, Бога, держави, свобода, первинна гармонія, рівність, справедливність, братерство, благочинність, внутрішня всеєдність і узгодженість людського життя [5, с. 95]. Із цього аналізу видно, що певні аспекти названих цінностей можуть прийматися як у XVII ст., так і в сучасності.

Базовими роботами, в яких схоплено соціально-філософський розрив між домодерними й новочасними суспільствами, є праці Ф. Тьоніса з окресленням різниці між суспільством і спільнотою, опис М. Вебером розчаклованого світу раціонального і традиційного суспільств, з механічної та органічної солідарності Е. Дюркгейма, первинної соціальності Г. Зіммеля. Теорія промислового капіталізму та протестантська етика М. Вебера стали основою класичної соціологічної теорії модерну. Для образу модерного суспільства, описаного Ч. Тейлором, властива докорінна горизонтальність, прямий доступ, коли кожний пов'язаний із цілим, зокрема є частиною народу, громадянином, а ідентичності набувають у все більш ширших і безособових спільнотах держави, людства тощо [11, с. 335]. Часто розуміння модерного суспільства звужується до національної держави, але таке змішування не є виправданим (Е. Гідденс).

Простежимо розгортання соціального проекту модерну і трансформації основних цінностей, узявши за основу чотири фази, виокремлені В. Шамрай [15, с. 55–56]. Підготовчий етап модерних змін пов'язаний із процесами, які відбувалися за часів Ренесансу та Реформації, коли відбувалося гуманістичне переосмислення світу, секуляризація дійсності. На вершину піраміди цінностей поступово стає людина і її життя.

Саме в цьому розриві з'являється простір для формування нових ціннісних і смислових основ суспільства. За Е. Дюркгеймом, в основі будь-якого суспільства лежить «почуття священного», проте періодично змінюється те, що більшість вважає священним. Так, на думку Ч. Тейлора, в основі сучасного суспільства лежить священна цінність невід'ємних прав людини.

Цінність особистих стосунків між Богом і людиною, що зменшують значимість соціальної групи для спасіння, почала зростати за часів виникнення християнства, але загостреного вияву індивідуалізму вона набула за часів розвитку протестантизму. Як означив цю залежність М. Гоше, чим

далі Бог віддаляється в нескінченність, тим більше стосунки стають особистими, формується релігійна індивідуальність.

У ранньому протестантизмі знаходять свої витoki й суб'єктивізм, який у межовій формі призводить до соліпсизму й анархізму. За Б. Расселом, анархічна сутність протестантського уповання на індивідуальну совість на початку стримувалась традицією, але у XVIII ст. втратила обмеження через зміну цінностей і появу культу «чуттєвості». Романтизм починає розглядати людей не як членів суспільства, а як естетично прекрасні об'єкти споглядання. Б. Рассел порівнює романтика з людиною, яка усуває загорожу, що відокремлює красивого тигра від овець і радіє стрибкам граційного звіра, що знищують. Романтизм закликає уявити себе тиграми, але результати того заклик не такі прекрасні [6]. У філософії прикладом результату крайнього романтизму є лібертен маркіза де Сада, для якого виробництво насолоди є суспільним продуктом [17, с. 264]. Лібертен формує уявну форму соціальності, в якій парадоксальним чином стверджується дискурс циклу насилля/насолоди, надаючи статус розуму безумству [17, с. 363]. Сад продовжив промінь Просвітництва до крайньої межі, висвітлюючи його внутрішні монстри. У цьому ж дискурсі починає зароджуватися новочасний концепт «поцейбічного» щастя, який із цінності у XX–XXI ст. перетворюється в обов'язок із фруструючою недосаженістю.

Цінностями, які лежали в основі Просвітництва, були знання та розвиток. Із періоду Нового часу постійно розширюються межі, в т. ч. і смислів, уявлень. У премодерних опосередкованих, ієрархічних суспільствах були розпливчасті уявлення в людей із малих реальних спільнот (села, приходу) про решту суспільства. Але існувало розуміння того, що Б. Андерсон назвав концепцією неосажних спільнот, які уявляли себе через сакральну мову й текст, коли спільнота організовувалась навколо знаків [1, с. 29]. Інші уявлені новочасні спільноти націй об'єднувалися вже навколо не «невипадковості» знака, через які відбувалась еманация реальності, а через живу мову і друк текстів. Згадані розпливчасті уявлення поступово змінювались, ставали більш конкретними й плинними, а однією з рушійних новочасних сил цього процесу стали газети. Вони забезпечували практично одночасне прочитання, обговорювання, уявлення, швидке розповсюдження важливої інформації та її старіння. Поява масової комунікації такого типу стала важливим чинником, що визначає соціальність, її динамічність і формування нових цінностей. Читання газет, як свого часу обов'язкова келійна молитва, було тим ритуалом, який виконувався наодинці, за усвідомлення того, що такий саме ритуал одночасно здійснюється мільйонами інших співвітчизників. Друкарство переконувало, що «уявний світ зримо закорінений у щоденному житті», і давало «можливість усе швидше зростаючій кількості людей думати про себе й співвідносити себе з іншими в кардинально новий спосіб» [1, с. 55–56].

Схожу функцію щодо актуалізації цінності знань і формування соціальності виконувала освіта. Ян Амос Каменський запровадив класну систему навчання. Можна сказати, що школа стала фабрикою із виробництва соціальності й формування цінностей як виконання соціального замовлення. Саме з осередками освіти (школи, університети) пов'язаний розвиток націоналізму.

Другий етап, власне модерний, загострює проблему соціальної нерівності, створює модель громадянського суспільства відкритого типу з рівними правами та новими майновими класами. Відбувається перехід від традиційних релігійних цінностей доіндустріального суспільства в бік раціонально-правових цінностей індустріального. Формується матеріалістична система цінностей, яка сприяє накопиченню, приписуючи йому позитивного, героїчного значення, що, на думку Р. Інглхарта, відкриває шлях для капіталізму й індустріалізації [4].

У цей період віра в можливість соціальних утопій починає реалізовуватися в соціальних перетвореннях, люди відчувають себе творцями, володарями з безмежними мож-

ливостями у світі з безмежними ресурсами. У полі модерних соціально-філософських ідей починаючи з XVII ст. виникає припущення щодо можливості ігнорувати значення етичності в спілкуванні, соціальності через створення умов, у яких люди будуть поводити себе передбачувано.

Людина-творець прагне створити найсприятливіші умови в суспільстві, змінюючи властивості соціальних зв'язків і норми очікуваної поведінки в кризових ситуаціях. У традиційних суспільствах зв'язки були щільні, засуджувалась соціальна мобільність і прагнення кар'єрного зростання, зміни соціального статусу. Проте загальноприйнятою умовою існування спільнот був обов'язок ділитися, що компенсувало відсутність соціальної мобільності та перешкоджало економічному накопиченню [4]. Тому благодійність стає цінністю вже в модерний час. Якщо в групі, організованій за принципом спільноти, діти залишалися сиротами, то проблеми вибору не виникало: дітей забирали інші сім'ї. Наприклад, на Галичині досі залишається різним звертання до брата мами й до брата батька (вуйко і стрийко). У звертанні відображається відчуття дистанції та очікувань у родинних зв'язках. Якщо батько загинув на війні, про його дітей мав потурбуватися старший брат матері. Не виникало потреби для доброчинності: це було природно. Проте ситуація докорінно змінюється, коли подібна трагедія відбувається в не традиційному, а в модерному суспільстві. Модерний світ створював різні варіанти богаділень. Доброчинність стала необхідною для виживання суспільства. Так, у вікторіанській Британії тисячі дітей виховувались у дитячих будинках, причиною чого було не лише сирітство, а й бідність, неможливість прогодувати дітей. Ж.-Ж. Руссо пише трактати про виховання, але його власні діти зникають у дитячих будинках. Хоча в інших його роботах формуються основи раціоналістичного індивідуалізму, як його означив Ф.А. Хайек, такого, що має тенденцію перероджуватися у свою протилежність – колективізм. Такий індивідуалізм викликав занепокоєння сучасників, що за кілька поколінь ця теорія розкладає людське суспільство на пил і прах індивідуального буття [14].

Ситуація знову починає змінюватися в зрілому індустріальному суспільстві. Г. Форд порушує питання «Навіщо потрібна благодійність?», як зробити так, щоб пожертви стали непотрібними, як не допускати скрути, адже професійна благодійність, комерційне співпереживання гасить серце, робить його холодним і липким. Соціальна робота, яка лише надає допомогу, замість надання навиків самодостатності й самостійності, створює дитячу безпорадність і напружені взаємини. За часів відносного економічного благополуччя, науково обґрунтованої промисловості, організованої зарплати надання послуг, з'являється можливість говорити, що гуманізм закладений у людське суспільство й воно завдяки йому справляється зі своїми проблемами [13, с. 282–283].

Так, третій етап характеризується критикою буржуазії та піднесенням цінності рівних можливостей, солідарності, єдності суспільства, нової соціальної тотальності, що створювало умови для виникнення як тоталітарних режимів, так і ліберально-громадянських суспільств, «соціальної держави».

Модерний світ сформував інституціональну, соціальну, персональну сфери визнання, які, відповідно, виявляються в політичній, юридичній, економічній взаємодії, у групових зв'язках і близьких чуттєвих, етичних зв'язках поваги в контексті обов'язкової взаємності. На всіх трьох рівнях визнання, яким відповідають самоповага, самооцінка та довіра, простежується модель дару, як її описав М. Енафф, виділяючи основні її складники: довіра, давати й віддавати себе, аби інший учинив так само [16, с. 81–82].

Для модерності властива боротьба за визнання, коли борці постають не з даром, а з пустими руками або зі зброєю, коли вони, виходячи з власної суб'єктивності, прагнуть визнання, не пропонуючи його іншим. Для публічної сфери модерності притаманна вимога справедливості й рівності, а церемоніальний дар є інституціональним. Для другої сфери спільного життя, де здійснюються контакти між спільно-

тами, життя в асоціаціях, сусідство тощо, представлені й неформальні форми дару та взаємних служб. Ці практики формують первинну соціальність, у якій реалізується довіра, повага, взаємне визнання гідності. Для персональної сфери міжособистісних стосунків джерелом довіри і стосунків, які виходять за межі соціальних відмінностей, стають форми односторонньої великодушності, завдяки яким формується повага до будь-якої людини. Це і є серцевиною великодушного дару й дару солідарності первинної соціальності [16, с. 83–84]. За принципом суб'єктивної консолідації Дж. Ролза, визнання успішної соціальності в одній сфері стає основою для соціальності в іншій.

Роки новочасних революцій і війн за одночасного ствердження демократії та соціальних прав, справедливості й рівності змушують визнати відсутність справедливих інститутів, трагедії «реального соціалізму», нацизму, керування страхом, терор і поліцейський контроль. Це відсилає філософів до пошуку відповіді щодо функціональної етичної наповненості соціальності в індивідуальних рішеннях, у добрій волі, в міжособистісній підтримці, яка є даром. У контексті руйнування масових ідеологій, глобальних соціальних конструкцій єдиною силою, здатною зберегти спільноти й суспільство, на думку М. Енаффа, є дар, чиста великодушність [16, с. 303], адже дарують, аби стосунки постійно оновлювалися.

У післявоєнний період, подолавши кризу та сягнувши розквіту, частина світу, за словами Р. Інглхарта, набула безпрецедентного ступеня економічної безпеки й упевненості в житті, що зменшило актуальність «матеріалістичних» цінностей виживання, володіння, накопичення та безпеки і збільшило значимість «постматеріальних» цінностей самовираження та якості життя. Зміна у світовідчутті відбулась поступово, витіснивши усвідомлення негарантованості виживання відчуттям світу, у якому дорослішання проходить у контексті прийняття виживання як повсякденної норми [4]. При наближенні до наступного періоду знову актуалізуються та проповідуються цінності гедонізму, автентичності, культу власного Я, на відміну від буржуазних цінностей, описаних М. Вебером, такими як праця, помірність, раціональність. Об'єктами, на які спрямована енергія руйнування, стають суспільні інститути, протестантська етика. Ця егоцентрична тенденція підкріплюється економічними трансформаціями капіталізму, коли суспільство трансформується в споживацьке, а паралельно формується неолібералізм із його цінністю вільного ринку та конкуренції, яка має бути в усіх сферах життя.

Четвертий етап, за В. Шамрай, пов'язаний із екологічною й соціальною кризами як наслідками надмірного використання промислових і соціальних технологій, що спричинило проблеми зі здатністю природи та суспільства до самовідтворення. І якщо екологічна криза та її загроза усвідомлена (від оголошення доповіді Римського клубу «Межі зростання» в 1972 р. кількість наукових і філософських праць вражає), то криза соціальності й пов'язана з нею екзистенційна криза людини й життєсвіту ще потребують усвідомлення [15, с. 57]. Обидві кризи осмислюються в площині соціальної етики, поєднуючи суспільну й особисту відповідальність.

У 1970-х роках Р. Інглхарт у концепції постматеріалізму розкриває зсув від цінностей виживання до цінностей самореалізації, громадянських свобод і захисту зовнішнього середовища. Цінністю глобального суспільства стає відкритий творчий розвиток, самоактуалізація й толерантність як взаємне визнання та сприяння розвитку ідентичності іншого в умовах його «інакшості». Демократичними ж цінностями, що сприяють консолідації, є масова участь у суспільному житті, міжособистісна довіра, терпимість і свобода слова.

Трансформації цінностей у світостворенні людей є глибокими, масовими, вони змінюють економічний, політичний і соціальний аспекти життя, самі, у свою чергу, змінюючись під їх впливом. Змінюються сімейні цінності, релігійні норми тощо. Р. Інглхарт, описуючи ці процеси, говорить про

виникнення ціннісного синдрому постмодерну [4]. Аналізуючи базу даних «Всесвітній огляди цінностей», яка дає змогу зрозуміти, як саме взаємини людей впливають на світ, Р. Инглхарт робить висновок про зв'язок системи переконань на масовому рівні та глобальних змін. Наприклад, на макро-рівні стабільна демократія пов'язана зі значимістю постматеріальних цінностей і суб'єктивного благополуччя, з довірою між людьми, терпимістю – на мікрорівні. Таку ціннісну перебудову світоставлення Р. Инглхарт називає «постмодернізація». Соціально-політичні траєкторії змін провідних індустріальних суспільств відбуваються в системі цінностей, коли руйнуються жорсткі соціальні норми, збільшується поле індивідуального вибору та масової участі; в інституційній структурі, коли зникає довіра, прийняття ієрархічних бюрократичних інститутів і знижується їх функціональна ефективність [4].

Корені сучасної кризи соціальності можна простежити в контексті колишньої модернізації, коли відбувався перехід від особистих обов'язків до безособових ролей, від партикулярних правил до універсальних, коли зменшилось значення обов'язку перед спільнотою і збільшилась соціальна мобільність. Функції захисту осіб (громадян, резидентів, біженців) переймає на себе соціальна держава. Така спроба забезпечити всім громадянам захист, рівні можливості руйнує силу особистих зв'язків, коли обмін благами, дарами відбувається за посередництва безособової держави, а не від особистості до особистості. Відбулась переорієнтація соціального захисту від солідарності на боротьбу з бідністю. Зникає гострота політики класового конфлікту і збільшується актуальність політичного конфлікту щодо екологічних проблем, гендерних і питань меншин. Зміни в згаданих дискурсах із різних позицій можуть інтерпретуватися як позитивні чи негативні. Або прогресивний розвиток гуманізму, або як здійснення застереження. За Дж. Тойнбі, моральний занепад виникає тоді, коли за основу беруть пріоритет соціального розвитку суспільства, а не духовний розвиток душі [12, с. 237].

Проте світова економічна криза в епоху постглобалізації змінює одну з базових умов соціального буття, спричинює реструктуризацію суспільного прибутку, що найбільше відображається, на думку Г. Стендінга, на прекаріаті – новому класі, який із новою силою повертає можливість класового конфлікту, як тільки прекаріат стане класом для самого себе. Раніше люди, сім'ї, фірми знали, що можуть розраховувати на неформальні механізми суспільної допомоги. Це чуття кілька десятиліть послаблялося збільшенням державних пільг і допомог, і люди вже не відчували такої потреби. Неформальні зв'язки поступово відмирили. Сьогодні держави перейшли на жорстку перевірку щодо пільг і виплат, що загострює потребу у взаємній підтримці, але виявилось, що на неї від малих спільнот розраховувати вже не можна [10].

Зруйновані неформальні зв'язки довели до абсурду результат модерного прагнення свободи, коли людина вже нікому не потрібна. Модерне суспільство об'єктом свого прагнення мало стан, який сьогодні можна назвати «свободою від», але в зрілому модерні він перестав бути абсолютною цінністю, звільняючи місце «свободі для». З іншого боку, В. Лях фіксує імпульс зворотного руху, піддає сумніву саме абсолютне прагнення людини до свободи, що часто замінюється пріоритетним прагненням до причетності й безпеки, прагненням статусу, належності до елітарної групи [7, с. 4]. Сьогодні поряд із сучасними м'якими формами залежності людини від суспільства залишається актуальною дефіцитарна модель керування й об'єднання страхом, розкрита в роботах З. Баумана, Ж. Бодріяра (всі ми є заручниками), Е. Гідденса, Г. Стендінга.

Описана динаміка трансформацій домодерних, модерних і сучасних цінностей і смислів зрілого модерну відсилає до розкритих К. Келхауном поворотів змін ідентичностей: від «мережєвих», «зв'язкових» до «категоричних», а потім знову до «мережєвих», але не безпосередніх, а віртуальних плинних ідентичностей, моделі яких із надлишком пред-

ставлені на споживацькому ринку. Подібна плинність ідентичностей може створити сприятливі умови для легкого набуття нової ідентичності в умовах значимої події.

Названі історичні зміни соціальності і трансформації пріоритетних цінностей дають змогу говорити про існування взаємозв'язку між ними. Зміни соціальності й цінностей можуть відбуватися сингулярно або частіше проходити міжгенераційним шляхом. Пізній модерн фіксує, з одного боку, не реалізацію моделі ціннісно-соціальної гармонії, позитивно-ресурсної соціальності як об'єкта своєї інтенційності, а її протилежний стан – кризу соціальності, стан, далекий від бажаної її етико-онтологічної моделі зі здатністю людини протистояти тиску соціального середовища; з іншого – рух до постматеріальних цінностей, створення нової мережевої соціальності й легітимізації священної цінності невід'ємних прав людини, що лежить в основі суспільства.

Література

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму / Б. Андерсон ; пер. з англ. В. Морозова. – 2-е вид., перероблене. – К. : Критика, 2001. – 272 с.
2. Апель К.-О. Спрямування англо-американського «комунітаризму» у світлі дискурсивної етики / К.-О. Апель // Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія / А.М. Єрмоленко. – К. : Лібра, 1999. – 488 с.
3. Бадью А. Апостол Павел. Обоснование универсализма / А. Бадью. – М. : Московский Философский фонд, Университетская книга, 1999. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.artinfo.ru/ru/news/main/alain_badiou-st_paul-1997.html.
4. Инглхарт Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества / Р. Инглхарт // Полис (Политические исследования). – 1997.
5. Ішук Н.В. Соборність та етатистські інтенції візантійської ідеології / Н.В. Ішук // Вісник НАУ. – К., 2014. – С. 94–97.
6. Рассел Б. История западной философии / Б. Рассел ; подгот. текста В.В. Целищева. – Новосибирск : Новосибирский университет, 2001. – 992 с.
7. Лях В.В. Свобода: сучасні виміри та альтернативи / В.В. Лях. – К. : Український центр духовної культури, 2004. – 486 с.
8. Ситніченко Л.А. Толерантність як чеснота справедливості / Л.А. Ситніченко // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. – 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2013_41\(1\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2013_41(1)_9).
9. Социология верей : сборник статей / под ред. В. Вахштайна. – М. : Издательский дом «Территория будущего», 2006. – 392 с.
10. Стендинг Г. Прекариат – новый опасный класс / Г. Стендинг // Ад Маргинем Пресс. – 2014. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://fictionbook.ru/static/trials/09/00/36/09003651.a4.pdf>.
11. Тейлор Ч. Секулярна доба. Книга перша / Ч. Тейлор ; пер. з англ. О. Панича. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2013. – 664 с.
12. Тойнби А.Д. Цивілізація перед судом історії. Мир і Запад / А.Дж. Тойнби. – М. : АСТ-Астрель ; Владимир-ВКТ, 2011. – 318 с.
13. Форд Г. Моє життя та робота / Г. Форд ; пер. з англ. У. Джаман. – К. : Наш Формат, 2015. – 384 с.
14. Хайек Ф.А. Индивидуализм и экономический порядок / Ф.А. Хайек // Центр гуманитарных технологий. – 2000. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/6143>.
15. Шамрай В.В. Модерне суспільство: від ліберальної і тотальної утопії до мережної соціальності : [монографія] / В.В. Шамрай. – К. : НАН України, 2015. – 306 с.
16. Энафф М. Дар философов. Переосмысление взаимности / М. Энафф ; пер. с франц. И.С. Вдовиной и др. – М. : Издательство гуманитарной литературы, 2015. – 320 с.
17. Энафф М. Маркиз де Сад: Изобретение тела либертена / М. Энафф ; пер. с франц. Н.С. Мовниной ; отв. ред. Д.Я. Калугин. – СПб. : ИИЦ «Гуманитарная Академия», 2005. – 448 с.

Анотація

Лукашенко М. В. Взаємозв'язок трансформацій соціальності й цінностей. – Стаття.

Тема цінностей і їх трансформацій неодноразово була об'єктом філософських рефлексій і наукових обговорень, але філософські рецепції аксіологічних проблем із дня в день підтверджують свою актуальність в умовах сучасної кризи соціальності. У статті міститься динамічний контекстуальний розгляд зумовлених зв'язків цінностей і соціальності, які належать різним, але співзалежним світам – психічному і світу смислів. Поетапно простежено зміни «почуття священного», цінностей і смислів у процесі становлення проекту модерну від підготовчого етапу новочасних змін до сьогодення. Цінності забезпечують культурну основу для легітимізації політико-економічного порядку, визначають напрям соціальних перетворень, нові форми соціальності, її властивості й самі, у свою чергу, формуються під впливом останніх. Цінності виживання поступово змінюються цінностями самореалізації. Для сучасного етапу характерна кризовість як у сфері соціальності, так і екологічна, економічна тощо, формується новий клас.

Ключові слова: соціальність, цінності, модерн, свобода.

Анотация

Лукашенко М. В. Взаимосвязь трансформаций социальности и ценностей. – Статья.

Тема ценностей и их трансформаций не раз становилась объектом философских рефлексий и научных дискуссий, несмотря на это, философские рецепции аксиологических проблем постоянно подтверждают свою актуальность в условиях современного кризиса социальности. Целью статьи является контекстуальное динамическое рассмотрение взаимно обуславливающих связей ценностей и социальности, которые принадлежат разным мирам – психическому и миру

смыслов. Поэтапно рассматриваются изменения «чувства священного», common sense, ценностей и смыслов в процессе становления проекта модерна от подготовительного этапа нововременных изменений до современности. Ценности обеспечивают культурную основу для легитимизации политико-экономического порядка, определяют направление социальных преобразований, новые формы социальности, ее свойства и сами, в свою очередь, формируются под влиянием последних. Ценности выживания постепенно меняются ценностями самореализации. Для современного этапа характерна кризисность как в сфере социальности, так и экологическая, экономическая и др., формируется новый класс.

Ключевые слова: социальность, ценности, модерн, свобода.

Summary

Lukashenko M. V. Interconnection of transformations of sociality and values. – Article.

The subject of philosophical reflection and scientific debates was the theme of values and their transformation. But philosophical reception of axiological problems is proving their relevance in the current crisis of sociality. This article aims at a dynamic contextual consideration of social relations and values stipulations, which are in different, but co-dependent worlds (in the mental world and in the world of meanings). In this article we have followed up changes of “the sacred sense”, values and meanings in the process of a modern project formation (from the preparatory phase of new times changes up to the present). Values provide the cultural basis for legitimizing political and economic order; they also determine the direction of social changes, new forms of sociality and its features. The values of self-realization are gradually replacing the values of survival. Crisis is typical for the modernity in social, environmental, economic and other fields. A new class is forming.

Key words: sociality, values, modernity, freedom.